

Spelontwikkelingsproblemen

1. Introductie

Wanneer zijn kinderen 'op hun echtst'? Het antwoord op die vraag is niet zo moeilijk, nl. als ze aan het spelen zijn. Dat betekent dat als kinderen niet kunnen spelen ze niet voldoende kind kunnen zijn. In dit orthobeeld gaat het om die levensbehoefte van kinderen, nl. om te kunnen spelen. Als kinderen niet kunnen spelen is er dan ook per definitie sprake van problemen.

Hoewel spelen gedurende de gehele basisschoolperiode belangrijk is, zijn de mogelijkheden om spelbegeleiding uit te voeren binnen het lokaal eigenlijk allen maar in groep 1 en 2 goed aanwezig, vandaar dat het in dit orthobeeld vooral gaat over kinderen in groep 1 en 2.

2. Omschrijving

Uit onderzoek is gebleken dat 85% van de kinderen in groep 1 en 2 's ochtends na het wakker worden voor de tv gaat zitten. Een van de gevolgen daarvan is dat kinderen minder spelen. Dat is ook te zien op school. De kwaliteit van het spelgedrag vermindert. Sommige kinderen komen kwalitatief niet verder dan wat heen en weer gaan met een wandelwagentje of wat rammelen met potjes en pannen in de poppenhoek. In deze update zal het over de basis van het spelgedrag gaan, nl. de spelontwikkeling in groep 1 en 2 en de begingroepen van het SBO.

Dat heeft te maken met het feit dat de realiteit gebiedt te zeggen dat de begeleidingsmogelijkheden voor kinderen met spelontwikkelingsproblemen na groep 1 en 2 minimaal zijn. Leerkrachten in groep 3 t/m 9 constateren ook wel een kwaliteitsvermindering, maar men kiest bij de begeleiding van kinderen met problemen toch eerder voor de begeleiding van leerproblemen en ernstige gedragsproblemen dan voor de begeleiding van het spel. Kinderen met spelontwikkelingsproblemen hebben problemen op een of meer van de volgende vijf gebieden:

- problemen met de spelkwaliteit m.a.w. wat het kind doet, stelt kwalitatief weinig voor. Kenmerkend is dat er weinig variatie in het handelen is, het kind herhaalt vaak dezelfde handeling. Het kan lijken dat het kind een vast patroon van handelingen automatisch uitvoert, er wordt weinig geëxperimenteerd;
- problemen met de spelgerichtheid. Dat betekent dat

het kind vaak niet speelt in de speelplaats, maar wat rondkijkt, dromerig is, rondhangt of 'loopjes' heeft naar anderen/wc, etc.;

- problemen met de speelduur in de vorm van het maar korte tijd kunnen spelen en gauw niet meer weten wat ze moeten/kunnen doen;
- problemen met het samenspelen in de vorm van het alleen blijven spelen of het veroorzaken van conflicten;
- problemen met het hanteren van de taal tijdens het spelen.

3. Diagnose

Als u vanuit het leerlingvolgsysteem aanwijzingen hebt voor spelontwikkelingsproblemen is het aan te bevelen diagnose-activiteiten uit te voeren.

Dat kunt u doen m.b.v. van:

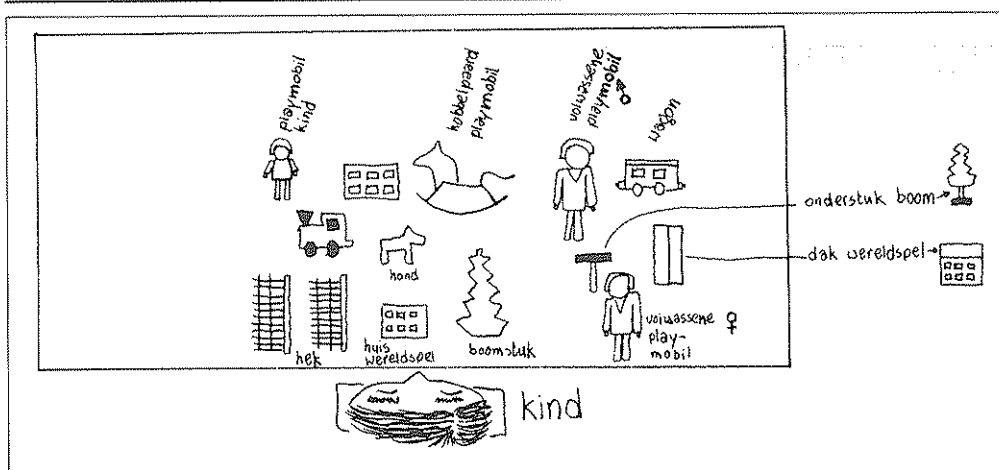
- 3.1 De spelinitiatietest, blz. 697;
- 3.2 Individueel spelonderzoek; blz. 694;
- 3.3 Speldiagnose 1A, blz. 695;
- 3.4 Speldiagnose 1B, blz. 696;
- 3.5 observatieprotocol, blz. 698;
- 3.6 Diagnostische vragenlijst spelontwikkelingsproblemen, blz. 699.

3.1 Spelinitiatietest

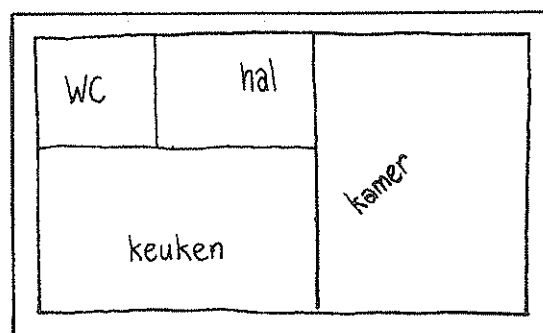
Hierbij gaat het om het observeren van de initiatieven die het kind neemt als het spelmaterialen voor zich krijgt.

De werkwijze is:

1. Leg op de tafel:

stoelen, bedden, vloer-kleed, wc., mensen, kinderen, fiets, auto, speelgoed, bomen, hekken, hond, wandelwagens, kruiwagen, flessen, mattenklopper. De werkwijze is dan dat op de tafel een plattegrond van zeil wordt neergelegd:

2. Als het kind het kamertje binnenkomt, gaat het op zijn plaats zitten. U bekijkt dan wat het kind met de spullen doet. U kunt de spullen ook op tafel leggen nadat u in het kamertje al andere dingen met het kind hebt gedaan.

3. Eerst zegt u niets tegen het kind. Als het kind niets met de spullen doet, zegt u: 'Je mag er wel wat mee doen, hoor.'

4. Op 'Spelontwikkelingsproblemen' blz. 697 is het protocol voor de *Spelinitiatietest* weergegeven. Noteer hierin het gedragsverloop. Let op de mate waarin het kind initiatieven neemt:

- niveau 1: geen initiatief. Het kind doet niets, kijkt eventueel wel naar de spullen maar doet er niets mee, ook niet na aansporingen van u;
 - niveau 2: het kind heeft een minimaal contact met de materialen en verschuift ze alleen;
 - niveau 3: er is sprake van een minimale betrokkenheid. Het kind pakt de spullen en bekijkt ze, maar doet er verder niets mee;
 - niveau 4: het kind doet nu allerlei dingen met de materialen, zoals: iets construeren, dingen bij elkaar zetten, dingen laten rijden en lopen en situaties spelen.
- Verder is van belang te letten op:
- de wijze van exploreren: met de mond, voelen met de handen, bekijken;
 - de wijze van manipuleren: wat doet het kind met de materialen;
 - verbaliseren: wat zegt het kind? Noteer het gedrag van het kind en geef de observatiecategorïën en gedragsaspecten weer. Als een kind een minuut niets gedaan heeft of als het zegt niets meer met de spullen te willen doen, wordt er afgebroken.

(Deze test is een bewerking van de Cincinnati Battery van Banta. Zie Spel en Speelgoed, sept. 1980, 1605-23 en verder (Samsom, Alphen aan den Rijn).

3.2 Individueel spelonderzoek

Zorg voor een doos met daarin gavenblokken en allerlei wereldspelmateriaal waarmee de plattegrond van een huis gemaakt kan worden, zoals: kasten, tafels,

vertelt het kind dat op dit blad een huis kan worden gespeeld. Eerst worden met gavenblokken de muren gebouwd. Op de lijnen worden de blokken gelegd. Om de speelduur te verlengen legt ook u muurtjes. Daarna mag het kind zelf vrij het huis inrichten en ermee spelen. U kunt meespelen en zien hoe het kind op uw rol en interactie-initiatieven reageert.

Op 'Spelen' blz. 698 is een protocol dat gebruikt kan worden bij het vastleggen van het gedrag tijdens individueel spelonderzoek. In het voorafgaande ging het om observeren zonder dat de leerkracht ingrijpt. Veel meer informatie krijgt u als u participierend observeert.

Hierbij gaat het nog steeds om het vastleggen van de spelkwaliteit, de spelgerichtheid, sociaal-emotioneel spel en taalgebruik.

Individueel spelonderzoek kan ook door deskundigen gehanteerd worden in het kader van persoonlijkheids-onderzoek. De aanleiding voor het onderzoek ligt dan niet op het gebied van de spelontwikkeling, maar primair op het gebied van het sociaal-emotioneel functioneren.

Onderzoekers proberen spel te ontlokken dat zicht geeft op sociaal-emotionele problemen als: relatie-stoornissen, verwaarlozing, problematische jeugdervaringen, onjuist zelfbeeld, ontwikkelingsachterstanden, ik-zwakke, neurosen, psychosen.

De term 'probleemuitingen' op het protocol (zie 'Spelontwikkelingsproblemen' blz. 698) heeft hiermee te maken.

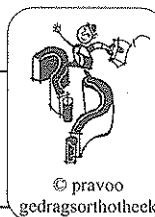
3.3 Speldiagnose 1A

Zie pagina 695 voor dit diagnosemiddel.

Speldiagnose 1A

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:...

Kies van de onderstaand weergegeven vier spelplaatsen er 3. Laat de spelplaats waar het kind het minst graag in speelt weg. Bekijk de categorieën materiaalgebruik, spelrepertoire en speldetail. Onderstreep wat van toepassing is en onderstreep in de rechterkolom de gescorde punten. Tel het aantal punten en bepaal de ontwikkelingsleeftijd. Bijvoorbeeld 10 punten komt overeen met een ontwikkelingsleeftijd van 4 jaar en 1 maand.

1. huis/poppenhoek 1.1 materiaalgebruik: (2): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema (1): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema maar verkent ook nog regelmatig het materiaal zelf (0): kind is vooral bezig met materiaal te verkennen en te manipuleren zonder een speciaal thema te spelen, of kind gebruikt nauwelijks materialen. 1.2 spelrepertoire: (2): kind kan drie of meer thema's spelen bijv. tafel dekken, eten koken, eten, baby aan/uitkleden (1): kind speelt één à twee thema's, (0): kind speelt één of geen thema/kind beweegt materialen doelloos. 1.3 speldetail: (2): een spelthema kent minstens vier verschillende handelingen (bijvoorbeeld: eten pakken, eten opscheppen, eten, afruimen) in dienst van dat thema (1): een spelthema kent twee tot drie verschillende handelingen (0): een spel(thema) kent maar één of geen handeling.	1.1 (0)(1)(2) 1.2. (0)(1)(2) 1.3. (0)(1)(2)
2. bouwtafel (individuele of groepstafel met kleine blokjes en wereldspelmateriaal) 2.1 materiaalgebruik: (2): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema (1): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema maar verkent ook nog regelmatig het materiaal zelf (0): kind is vooral bezig met materiaal te verkennen en te manipuleren, of gebruikt nauwelijks materialen. 2.2 spelrepertoire: (2): kind kan verschillende thema's spelen bijv. een huis bouwen, een weg spelen, een garage, een ziekenhuis (1): kind speelt één/twee thema's, (0): kind speelt één of geen thema/beweegt materialen doelloos. 2.3 speldetail: (2): een spelthema kent minstens vier verschillende handelingen in dienst van dat thema (1): een spelthema kent twee tot drie verschillende handelingen (0): een spel(thema) kent maar één of geen handeling.	2.1 (0)(1)(2) 2.2 (0)(1)(2) 2.3 (0)(1)(2)
3. bouwhoek (spelen met grote blokken en aanvullend materiaal) 3.1 materiaalgebruik: (2): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema (1): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema maar verkent ook nog regelmatig het materiaal zelf (0): kind is vooral bezig met materiaal te verkennen en te manipuleren, of gebruikt nauwelijks materialen. 3.2 spelrepertoire: (2): kind kan verschillende thema's spelen bijv. een huis bouwen, een weg spelen, een garage, een ziekenhuis (1): kind speelt één à twee thema's, (0): kind speelt één of geen thema/beweegt materialen doelloos. 3.3 speldetail: (2): een spelthema kent minstens vier verschillende handelingen in dienst van dat thema (1): een spelthema kent twee tot drie verschillende handelingen (0): een spel(thema) kent maar één of geen handeling.	3.1 (0)(1)(2) 3.2 (0)(1)(2) 3.3 (0)(1)(2)
4. buiten 4.1 materiaalgebruik: (2): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema (1): kind gebruikt het materiaal in dienst van een spelthema maar verkent ook nog regelmatig het materiaal zelf (0): kind is vooral bezig met materiaal te verkennen en te manipuleren, of gebruikt nauwelijks materialen. 4.2 spelrepertoire: (2): kind kan verschillende thema's spelen bijv. een huis bouwen, een weg spelen, een garage, een ziekenhuis (1): kind speelt één à twee thema's, (0): kind speelt één of geen thema/ beweegt materialen doelloos. 4.3 speldetail: (2): een spelthema kent minstens vier verschillende handelingen in dienst van dat thema (1): een spelthema kent twee tot drie verschillende handelingen (0): een spel(thema) kent maar één of geen handeling.	4.1 (0)(1)(2) 4.2 (0)(1)(2) 4.3 (0)(1)(2)

Totaalscore van drie spelplaatsen:totaal (max.18)

0-8 ↓ lager dan 4 jaar	9-11 ↓ 4;1	12-13 ↓ 4;3	14 ↓ 4;7	15-16 ↓ 4;11	17-18 ↓ 5;3 tot 6;3
---------------------------------	------------------	-------------------	----------------	--------------------	---------------------------

Speldiagnose 1B

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:

Opm: bij 2.2:
4;6 is: 4 jr. en 6 maanden
<15" = minder dan 15 minuten spelen

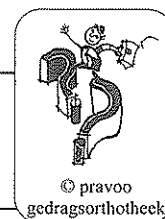
1	2	3
1.1 spelkwaliteit; spelrepertoire:		
Kind speelt meestal hetzelfde onderwerp/soort spel.	Kind speelt twee onderwerpen/soorten spel.	Kind speelt meer dan twee onderwerpen en soorten spel.
1.2 spelkwaliteit; spelinhoud:		
Inhoudelijk heeft het spel weinig detail en variatie.	Inhoudelijk zijn het detail en de variatie wisselend/matig.	Inhoudelijk kent het spel voldoende detail en variatie.
1.3 spelkwaliteit; zelf bedenken:		
Speelt vrijwel altijd anderen na.	Speelt regelmatig anderen na. Bedenkt ook zo nu en dan zelf wat.	Bedenkt spelinhouden meestal zelf.
1.4 spelkwaliteit; speelruimte:		
Neemt meestal/altijd een te grote/kleine speelruimte.	Ruimtegebruik is m.b.t. de grootte wisselend/matig.	Ruimtegebruik is goed; niet te groot en niet te klein.
1.5 spelkwaliteit; materiaalhoeveelheid:		
Gebruikt te veel/te weinig materiaal.	Hoeveelheid gebruikt materiaal is matig/wisselend.	Gebruikt juiste hoeveelheden materiaal.
1.6 spelkwaliteit; materiaalgebruik:		
Is nog materiaalverkenkend bezig.	Materiaalinzet is wisselend/matig.	Gebruikt materiaal om er mee te spelen.
2.1 spelgerichtheid; opbouw speeltijd:		
Is overwegend niet spelgericht bezig.	Is wisselend/matig spelgericht bezig.	Is overwegend spelgericht bezig.
2.2 spelgerichtheid; speelduur:		
Totale speeltijd is gering. (4;6: <15", 5: <20", 5,6: <25" 6: <30")	Totale speeltijd is wisselend/matig. (4;6: 15-19", 5: 20-24", 5,6: 25-34" 6: 30-39")	Totale speeltijd is acceptabel. (4;6: =>20"-, 5: =>25", 5,6: =>35" 6: =>40)
3.1 soc.-emotioneel spel; tweezijdigheid:		
Speelt eenzijdig zakelijk /of juist te emotioneel.	Kind speelt matig tweezijdig emotioneel/zakelijk.	Kind speelt acceptabel tweezijdig sociaal-emotioneel/zakelijk.
3.2 soc.-emotioneel spel; samenspelen:		
Kind speelt meestal alleen.	Kind speelt matig/wisselend samen. (soc.initiatieven nemen/reageren op anderen.)	Kind speelt acceptabel vaak samen. (soc.initiatieven nemen/reageren op anderen.)
3.3 soc.-emotioneel spel; conflicten:		
Kind veroorzaakt veel conflicten.	Kind veroorzaakt zo nu en dan conflicten.	Kind veroorzaakt nooit/bijna nooit conflicten.
4. taalgebruik:		
Kind spreekt niet/bijna niet tijdens het spelen.	Kind spreekt zo nu en dan tijdens het spelen.	Kind spreekt acceptabel tijdens het spelen.

5. Opmerkingen/aanvullingen:

Protocol Spelinitiatietest

Naam/groep:.....

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:...

Observatiecategorieën

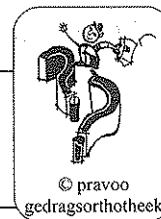
- Niveau 1 geen initiatief
- Niveau 2 minimaal contact (schuiven)
- Niveau 3 initiatief met minimale betrokkenheid (pakken, bekijken en neerleggen)
- Niveau 4 initiatief met hoge graad van betrokkenheid (bijvoorbeeld laten lopen, rijden, spelsituaties)

Gedragsaspecten

- A. exploratie met de handen (voelen)
- B. exploratie met de ogen (bekijken)
- C. manipuleren
- D. verbaliseren

Gedragsverloop:

Protocol Spelobservatie

Naam/groep:.....

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:.....

Observatiecategorieën

1. spelkwaliteit (plaatsingskwaliteit, rollenspel, handelingsvariaties, spelruimte, materiaalgebruik)
2. spelgerichtheid (gerichtheid en speluur)
3. sociaal-emotioneel spel (doorleefd, interacties, hanteren van mensen, thuissituaties, sociale initiatieven)
4. taalontwikkeling (woordgebruik, zinsbouw, vlotheid, spontaniteit)
5. probleemuitingen

Observaties:

Diagnostische vragenlijst Spelontwikkelingsproblemen

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:

1. *Ik-trek*

1.1 Heeft het kind van nature een beperkte ontwikkelbaarheid?

1.2 Is het kind over het algemeen weinig creatief?

1.3 Is het kind over het algemeen weinig ondernemend en initiatiefrijk?

1.4 Is het kind van nature geremd en gespannen?

1.5 Is het kind meer gericht op cognitieve activiteiten dan op creatieve activiteiten?

1.6 Heeft het kind in het algemeen moeite met het omgaan met open (spel)situaties?

2. *Ik-verbaliteit*

2.1 Heeft het kind problemen met het taalbegrip en de taalexpressie?

3. *Ik-zelfbeeld*

3.1 Heeft het kind faalangst?

3.2 Welke type zelfbeeld heeft het kind. Zie bijlage 8.2 op blz. 370 en verder.

4. *Ik-emotionaliteit*

4.1 Is er sprake van emotionele problemen?

5. *Ik-socialiteit*

5.1 Heeft het kind problemen met bepaalde sociale vaardigheden?

6. *School*

6.1 Is het kind geaccepteerd door de klasgenoten?

6.2 Hebt u voldoende mogelijkheden om de spelontwikkeling van kinderen te begeleiden en te stimuleren?

7. *Thuis*

7.1 Heeft het kind thuis voldoende speelgoed?

7.2 Heeft het kind voldoende spelruimte thuis?

7.3 Vinden de ouders speelgoed en spel voldoende belangrijk voor hun kind?

Aanvullende gegevens:

3.4 Speldiagnose 1B

Zie pagina 696 voor dit diagnosemiddel

3.5 Observatieprotocol

Zie pagina 698 voor dit diagnosemiddel

3.6 Diagnostische vragenlijst spelontwikkelingsproblemen

Zie pagina 699 voor dit diagnosemiddel

4. Verklaringen

De oorzaken voor de spelproblemen kunnen verklaard worden vanuit de schijf van 7.

- Vanuit de ik-trek: aangeboren kenmerken van een kind:

-Er zijn kinderen die meer ingesteld zijn op praten dan op doen en van nature minder speelkind zijn.

-De laatste tijd wordt er vanuit gegaan dat bij veel kinderen met problemen op dit gebied er sprake is van cognitieve problemen. Het gaat dan om kinderen die vanuit (speel)ervaringen te weinig concepten/schema's opbouwen die als bron kunnen dienen bij het spelen.

- Vanuit de sociale vaardigheden:

Matige sociale vaardigheden kunnen het samenspelen beperken.

- Vanuit de emoties:

-Kinderen kunnen spelontwikkelingsproblemen hebben, omdat emotionele problemen de vrije expressie in de weg staan.

- Vanuit de thuissituatie:

-Spelontwikkelingsproblemen kunnen een te veel of een te weinig aan speelgoed thuis als achtergrond hebben of ongeschikt speelgoed en weinig speelgelegenheid/speeltijd door bijv. te veel tv-kijken of ruimtegebrek of te veel tijd besteden aan georganiseerde club/sportactiviteiten.

- Vanuit de schoolsituatie:

Daarnaast kan de school een rol spelen door matige spelbegeleidingsmogelijkheden.

5. Begeleiding

Noteer de gekozen handelingsplaninhouden op het formulier van blz. 44 of in het handelingsplan op blz. 701.

Een extra diagnosetip

U kunt de specifieke diagnosemiddelen die bij dit orthobeeld horen gebruiken, maar u kunt ook de meer algemene diagnosemiddelen uit deze orthotheek hanteren. Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

5.1 Begeleiding; technieken

Bij de begeleiding van kinderen met spelontwikkelingsproblemen kunt u ook orthopedagogische technieken toepassen. Zie voor de opsomming pagina 49-118..

Bruikbaar voor deze kinderen is:

- Techniek 3-9 speciale spelbegeleiding, blz. 89;
- Verder zijn bruikbaar de technieken: 3-2, 3-12, 3-13, 3-15, 3-26, 3-28, 3-29, 3-33 op blz. 80 t/m 114.

5.2 Begeleiding; aanvullende mogelijkheden

Uit onderzoek is gebleken (Zie het Handboek voor spel en spelbegeleiding in het basisonderwijs) dat:

- je kinderen kunt leren spelen;
- als je kinderen hebt leren spelen ze ook beter gaan werken;
- als kinderen kunnen spelen er minder gedragsproblemen zijn.

Dat betekent dat gericht en inhoudelijk gedetailleerd spelgedrag de basis is van de basisontwikkeling van het kind.

Op pagina 701 is het handelingsplan weergegeven. Op grond van de diagnosegegevens kiest u de hulpverleningsmogelijkheden.

Het handelingsplan bestaat uit de volgende onderdelen:

A. Persoonlijke gegevens

Vul naam- en datumgegevens in.

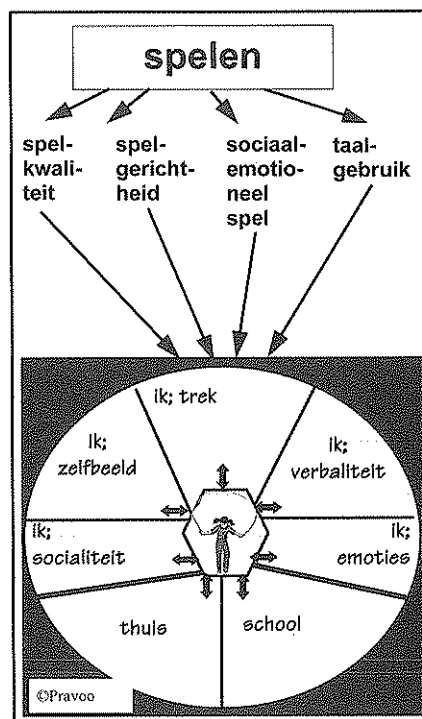
B. Speelplaatskeuze

Hier geeft u aan in welke speelplaats u het kind gaat begeleiden

C. Spelinhoudkeuze

Geef het onderwerp/de activiteit inhoudelijk aan

D. De aanpak

**spel-
handelingsplan**

naam/ingevuld op/door:.....

A. Persoonlijke gegevens

Naam:.....

Ingevuld op/door:.....

B.1 Speelplaatskeuze

Hier geeft u aan in welke speelplaats u het kind gaat begeleiden:

poppenhoek	watertafel	zandtafel
spelletjestafel	constructietafel	rommeltjestafel/ontdekhoek
bouwtafel	bouwhoek	buitenspelen
.....		

B.2 Materiaalkeuze

.....

.....

C. Spelinhoudkeuze

Inhoudelijk gaat het over het volgende thema:

.....

D. De aanpak

(Onderstreep welke begeleidingsinhouden u voor het kind kiest)

1 Spelkwaliteit

- ☐ 1.1 Het kind heeft een beperkt spelrepertoire: Leer het kind verschillende onderwerpen/thema's/situaties te spelen. Zie begeleidingsinhouden: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13.
- ☐ 1.2 De spelinhoud is matig: Nu gaat het erom binnen een bepaald thema meer speldetail aan te brengen. Zie begeleidingsinhouden 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13.
- ☐ 1.3 Het kind heeft moeite zelf iets te bedenken tijdens het spelen: Tijdens het uitvoeren van begeleidingsinhouden 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13 spoort u het kind aan om zelf invullingen te bedenken. Doe dat door vragen te stellen die het kind op een spoor kunnen zetten (Wat gaan we nu na het eten doen, Waar moet het kind nu slapen?, etc.)
- ☐ 1.4 Het kind heeft moeite om goed met de spelruimte om te gaan: Geef het kind concreet aanwijzingen hoe het een bepaalde ruimte kan gebruiken, waar zou je wat kunnen doen? Zie verder begeleidingsinhouden 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13.
- ☐ 1.5 Het kind heeft moeite met de hoeveelheid materialen: Geef het kind concreet aanwijzingen of het meer of juist beter minder materialen kan gebruiken. Doe dat tijdens begeleidingsinhouden 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13.
- ☐ 1.6 Het kind is te veel op het materiaal zelf gericht en speelt er te weinig mee. Zie begeleidingsinhouden: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13.

2. Spelgerichtheid

- ☐ 2.1 De spelgerichtheid is onvoldoende: begeleidingsinhouden: 17, 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12.
- ☐ 2.2 De totale speelduur is onvoldoende: begeleidingsinhouden: 17, 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12.

3. Sociaal-emotioneel spel

- ☐ 3.1 Het kind speelt eenzijdig zakelijk: begeleidingsinhoud: 8
- ☐ 3.2 Het kind speelt te emotioneel: begeleidingsinhoud: 7
- ☐ 3.3 Het kind kan onvoldoende samenspelen: begeleidingsinhoud: 20
- ☐ 3.4 Het kind veroorzaakt veel conflicten: begeleidingsinhoud: 18

4. Taal

- ☐ 4.1 Het kind gebruikt te weinig taal tijdens het spelen: begeleidingsinhoud: 19.

Uitvoeringsplan

Evaluatie op/door:

Op deze plaats worden de begeleidingsmogelijkheden opgesomd. Deze begeleidingsmogelijkheden worden hierna toegelicht.

E. De evaluatie

Tenslotte is het nodig aan te geven wanneer u het handelingsplan gaat evalueren.

Toelichting bij D: De aanpak

Begeleidingsinhoud 1: voorzichtig meespelen

De beste reactie op de vraag wat je aan spelontwikkelingsproblemen kunt doen is gewoon het spelen aanleren. Over het algemeen is het aan te bevelen de nodige terughoudendheid te betrachten bij kinderen die spelen, maar bij kinderen met spelontwikkelingsproblemen is het belangrijk directiever op te treden en ze 'gewoon' te leren spelen. In wezen gaat het bij de spelbegeleiding hierom: als ze niet kunnen spelen, moet je ze gewoon leren spelen. Voor dat leren spelen zijn er wel speciale technieken ontwikkeld die hierna worden beschreven. Een voorzichtige vorm van begeleiden is het meespelen. U kiest een spelplaats en een spelonderwerp en de werkwijze is dan:

- doe het voor (een pop (baby) in bad doen);
- laat het kind het nadoen;
- bouw er meer details in (teentjes goed afdrogen, haartjes kammen, etc.);
- stimuleer het kind zelf aanvulling te bedenken.

Begeleidingsinhoud 2: het voorbereide spel

Kenmerkend voor het voorbereide spel is dat u op grond van kennis van het kind weloverwogen een bepaalde hoeveelheid spelmateriaal uitkiest en die het kind aanbiedt, in de hoop dat de materialen bepaald spelgedrag zullen ontlokken. Bijzonder aan deze vorm van spelbegeleiding is:

- u moet weten welke interesses het kind heeft of met welke onderwerpen u de belangstelling van het kind op zou kunnen roepen;
- u moet materialen zien te vinden die spelgedrag uit zullen lokken. Dat betekent dus een weloverwogen keuze;
- u begeleidt het kind niet intensief in de zin dat u enige tijd bij het kind blijft maar u hoopt dat de materialen het meeste werk doen;
- u bereidt het spel voor. Organisatorisch kost de uitvoering van deze vorm van spelbegeleiding niet veel moeite omdat u immers niet zo lang achtereen bij het kind hoeft te zijn.

Met behulp van het handelingsplan van pagina 701 kunt u deze vorm van spelbegeleiding voorbereiden.

- Kies een spelplaats of spelmateriaal (B.1 en B.2 van blz. 701).

Bijvoorbeeld bij een kind dat altijd maar garage speelt met enkele bouwstenen en autootjes, terwijl het onderwerp garage niet eens direct in de beleavingswereld van het kind aanwezig is, kunt u met wereldspelmaterialen kiezen voor een onderwerp aan de waterkant.

- Geef concreet aan welk spelgedrag u probeert te ontlokken(C).

In het voorbeeld van het kind dat steeds de garage speelt, gaat het om een kind dat bij de dijk van de

rivier de Lek woont en daar in de vrije tijd ook meestal te vinden is.

- Geef de weloverwogen gekozen materialen aan (bij B.2). Hier kunt u noteren welke materialen u het kind aanbiedt. In het geval van dit kind, dat veel bij de rivier de Lek speelt, gaat het om een blauwe strook die als rivier kan dienen en andere materialen die het spelen bij de Lek uit kunnen lokken.

- Geef een van de vier mogelijke benaderingen aan (Noteren in de kolom van het uitvoeringsplan). Nu zijn er m.b.t. het aanbieden van de materialen vier benaderingen. In de eerste plaats is het mogelijk niets te zeggen. Dat betekent dat u het materiaal aan het kind aanbiedt en alleen maar tegen het kind zegt dat het er mee mag gaan spelen. U hoopt dan dat het materiaal het kind op spelideeën brengt. Of dat ook lukt hangt af van de zelfontdekkingsmogelijkheden van het kind, maar ook van het feit of u geslaagd bent in het aanbieden van de juiste materialen. Belangrijk bij de materiaalkeuze is dat u iets aanbiedt dat het kind in die vorm nog niet eerder zo aangeboden heeft gekregen.

U kunt er echter ook voor kiezen de materialen te bespreken. Daarbij loopt u met het kind de materialen langs en bespreekt u de materialen. Die gezamenlijke oriëntatie kan het kind helpen bij het spelen.

Iets minder vrijblijvend is het als u concreet de vraag met het kind bespreekt:

'Wat zou je hiermee kunnen spelen?' Die vraag kan het kind op een idee brengen en als dat niet lukt kunt u concreet voorstellen met de materialen te gaan spelen wat het kind na schooltijd ook altijd doet.

Tenslotte is het nog mogelijk concreet met het kind van te voren te gaan plannen wat het met de materialen zou kunnen gaan spelen. Bespreek de mogelijkheden van het blauwe papier en de mogelijkheden om een brug te maken, de plaats van de rietkragen en de watervogels, etc. Zo werkt u samen met het kind de spelmogelijkheden uit. Steeds is het zo dat u na deze vormen van benadering bij het kind weggaat en niet bij het kind blijft. U gaat tijdens uw gewone rondgang door de groep wel gewoon bij het kind langs, maar u biedt geen voortdurende spelbegeleiding.

Kenmerkend blijft echter dat u het kind materialen aanbiedt die betrekkelijk nieuw zijn in die situatie en die het kind tot spelgedrag aanzetten.

We zullen nog enkele tips per spelplaats geven:

In de bouwhoek

Zorg voor: gewone dozen, touw, vlaggetjes, poppenhoekspullen om zelf een poppenhoek te maken en in te richten in de bouwhoek. Zorg eventueel ook voor materialen om een poppenkast in de bouwhoek te maken. Bij de benadering van het voorstellen doen en het plannen kunt u iets concreets voorstellen zoals het maken van een woonkamer (ook met poppenhoekspullen) of een ziekenhuis, een zwembad, een boot, o.i.d.

Aan de bouwtafel

Maak veel gebruik van gekleurd papier bijv. zoals een blauwe rechthoek als het kind op zwemles zit en het het zwembad kan spelen of m.b.v. een lange grijze

strook een startbaan voor een vliegveld. Houd verder wat play-mobil achter de hand rond verschillende thema's. Bij het voorstellen doen en het plannen kunt u concrete onderwerpen uitwerken zoals de straat, het dorp, de school, de dierentuin, de camping, de garage, de speeltuin, etc. Zoek onderwerpen die in de klas aan de orde zijn, sprookjes, voorgelezen verhalen of thema's uit de interesse- of leefwereld van het kind.

Aan de constructietafel

Bij het voorstellen en plannen kunt u concrete constructiemogelijkheden met het kind bespreken. Een mogelijkheid is ook een begin van een constructie aan te bieden en het kind dat af te laten maken.

In de ontdekhoek

Een ontdekhoek is bijzonder geschikt in het kader van het voorbereide spel. Het bijzondere van een ontdekhoek is dat er materialen in aanwezig zijn waar kinderen van nature belangstelling voor hebben, maar waar ze meestal thuis niet aan mogen komen. Deze bijzondere materialen lokken experimenteren uit.

U moet dan denken aan dingen als een zandloper, een weegschaal, een centimeter, magneten, oude balpenen, een zaklamp, draadjes, lampjes, batterijen, touwtjes, stokjes, oude apparaten als een fototoestel, radio's, scheerapparaten (wel even het snoer afknippen), nietjesapparaat, perforator, hangsloten, paperclips, lapjes stof, bouten, moeren, gereedschap, klok, koplamp, etc. Zorg er voor dat u de materialen overzichtelijk in dozen hebt. Houd een actie onder de ouders en de kinderen kunnen beginnen.

In de poppenhoek

Als u kinderen met spelontwikkelingsproblemen begeleidt is het aan te bevelen steeds kleine setjes van nieuwe materialen toe te voegen zoals:

- twee telefoons en telefoonboeken;
- bussen en trommels met namaak voedsel;
- diverse doosjes waarin voedingsmiddelen hebben gezeten;
- een verbandtrommel;
- lege schone plastic wasmiddelflesjes;
- allerlei doekjes;
- pampers en andere babybenodigdheden;
- feestmaterialen.

Op de speelplaats

Zorg op de speelplaats regelmatig voor nieuwe spelimpulsen door speluitlokkende materialen te plaatsen zoals nieuwe materialen in de zandbak als diverse lepels, schepjes, troffels en allerlei soorten bekertjes en schaf regelmatig vakantiesets aan met diverse soorten spelletjes. Rond de vakantieperiode hebben veel speelgoedzaken aanbiedingen met sets speelgoed voor het buitenspielen.

Aan de spelletjestafel

Zorg voor voldoende spelletjes (ook eenvoudige spelletjes) en maak regelmatig een spelletjestafel waarop enkele spelletjesdozen staan waaruit kinderen kunnen kiezen.

Aan de watertafel

Ook hier geldt voor kinderen met spelontwikkelingsproblemen dat u op zoek moet gaan naar hulpmaterialen die het kind nog niet zo vaak gezien heeft en die het kind toch tot spelgedrag aanzetten. Denk dan aan: sponzen, washandjes, diverse stoffen, allerlei soorten bekertjes en slangetjes, drijvend en zinkend materiaal, trechters, plastic flessen, etc.

In het winkeltje

Een winkeltje is ook erg geschikt om te gebruiken in het kader van het voorbereide spel omdat u allerlei soorten winkeltjes in kunt richten als:

- een kledingwinkel;
- een boekenwinkel;
- een stoffenwinkel;
- een speelgoedwinkel;
- een winkel met huishoudelijke artikelen.

Aan de zandtafel

Bekijk ook hier of u door een speciale aanbieding van materiaal spelgedrag kunt ontlokken. Zorg in elk geval voor een speciale set wereldspel-materiaal voor in de zandtafel, zodat kinderen ook wereldspelonderwerpen in de zandtafel kunnen spelen.

Begeleidingsinhoud 3: het begeleide spel

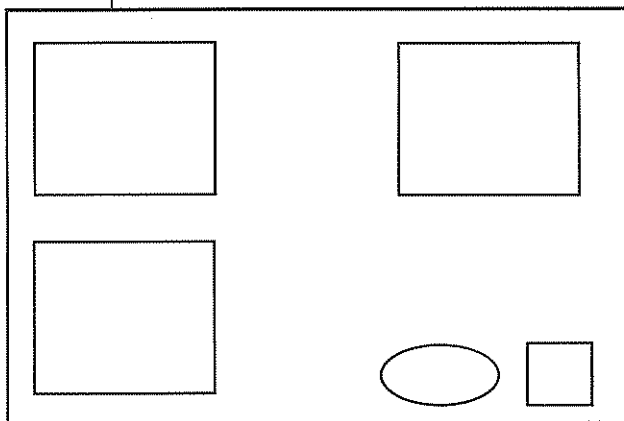
Bij kinderen met spelontwikkelingsproblemen kan er soms sprake zijn van cognitieve problemen. Dat betekent dat ze 'in hun hoofd' geen bron hebben om vanuit te spelen. Die bron (bij de spelbegeleiding het schema genoemd) moet dus eerst aangebracht worden. Onderstaand worden daarvan voorbeelden gegeven voor diverse spelplaatsen.

Het begeleide spel bij de bouwtafel

Het zal gaan om het spelen met blokjes en wereldspelmateriaal. Kies eerst een thema dat bij de leef-/belangstellingswereld van het kind aansluit. Geschikte thema's zijn: het huis, de straat, de school, de dierentuin, de garage, de rivier, de boerderij, het zwembad, een kennel, de haven, de fabriek, het voetbalveld, het busbedrijf, het postkantoor, de camping, het ziekenhuis, het station, de kermis, het feest, de winkel, het meer, de zee en het strand, het eiland, in de bergen, de brandweerkazerne, de raketbasis, de boot, etc. Daarna kunt u met een opbouw van het onderwerp beginnen waarbij u de volgende stappen onderscheidt:

Stap 1. oriëntatie op het thema

Voordat u het kind een bepaald thema uit laat spelen is het aan te bevelen het kind kennis te laten maken met het onderwerp of al iets van dat onderwerp te laten beleven. Als u het onderwerp dierentuin wilt laten spelen, moet u bekijken of het mogelijk is dat het kind een dierentuin gaat bezoeken, of dat u een project houdt over de dierentuin. U kunt ook andersom werken en met de themakeuze aansluiten bij het thema dat u met de groep uitvoert. Soms kan het voorkomen dat kinderen interesses hebben die niet overeenkomen met het thema van de groep en dan

moet u bekijken of u het kind toch kunt oriënteren op het thema. Wat surrogaatmogelijkheden zijn prentenboeken of een videoband bekijken over dat onderwerp.

Stap 2. opbouwen van het schema

Een schema is een soort algemeen idee van hoe iets is, een soort concept van een verschijnsel. Die concepten spelen in het denken binnen en buiten de school een grote rol omdat ze het raamwerk van ons handelen vormen. Zo hebben we een concept van de politie dat ruimer is dan de kennis van meneer Bosch die onze wijkagent is, zo weten we wat optellen is en dat is ruimer dan een bepaald somtype als $3 + 4 =$.

Vanuit die concepten kunnen we handelen. Kinderen met spelontwikkelingsproblemen hebben die concepten vaak niet en dat betekent dat ze ook minder bronnen hebben om vanuit te spelen. Hun ervaringen hebben niet of onvoldoende geleid tot kennis, tot concepten en schema's. We zullen de kinderen die concepten aan moeten leren omdat we ze anders in de kou laten staan. Bij de bouwtafel kunnen we die concepten opbouwen door te werken met een grondplaat.

In het geval van de diertuin ziet die grondplaat eruit zoals onderstaand is weergegeven:

Op een groot vel papier tekent u drie grote vakken met een dikke viltstift. Daarnaast tekent u ook nog een klein vakje van tien bij tien centimeter en een cirkel. Deze de plattegrond van de diertuin moet een bijdrage leveren tot de ontwikkeling van het basischema, het basisconcept van een diertuin, na-

melijk dat het iets is met hokken met dieren, die je kunt bekijken en waar van alles kan gebeuren. Op de plattegrond bouwt het kind samen met u de diertuin op. Op de lijnen van de grote vakken komen (gaven)blokjes bouwstenen van Fröbel te liggen en dat moeten de muren van hokken voorstellen. In de drie hokken komt maar een beperkte hoeveelheid dieren, nl.: zes, twee van elk soort. Op het kleine vakje wordt met (gaven)bouwstenen en plankjes het huis van de oppasser gebouwd en op de eclips komt een boterkuipje te staan met daarin groene snippertjes papier; het voer voor de dieren. Daarnaast is er nog een oppasser nodig in de vorm van de playmobil-tuinmanset (met baard) en kruiwagentje. Samen met het kind laat u de diertuin ontstaan en mag het kind daar nog even vrij mee spelen en daarna weer opruimen. Kenmerkend is de eenvoud van het spel en de beperkte hoeveelheid materialen.

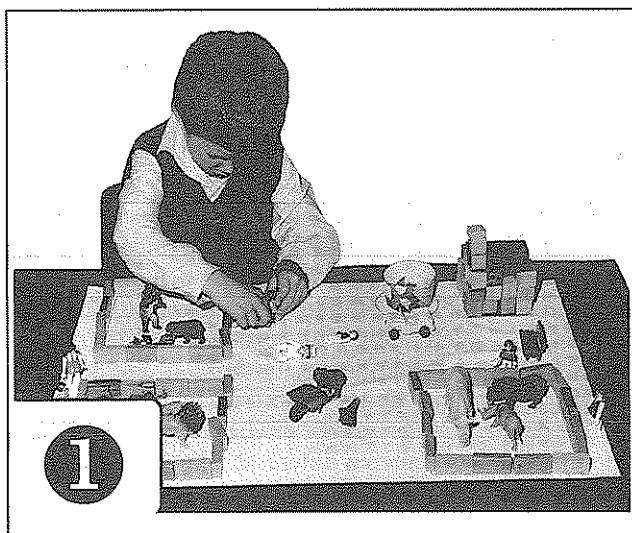
Stap 3. begeleider trekt zich terug

Als het kind de volgende dag weer op school komt, vraagt u of het nog weet wat het de vorige dag opgebouwd heeft. Het kind weet dat meestal wel en krijgt nu de opdracht de diertuin zelfstandig op te bouwen op de grondplaat. U gaat nog wel stimulerend en enthousiasmerend bij het kind kijken, maar het is de bedoeling dat het kind zelfstandig de diertuin opbouwt. Als het klaar is mag het kind er weer vrij mee spelen, eventueel met een groepsgenoot.

Stap 4. deelthema's spelen

In het voorafgaande is al eerder opgemerkt dat in veel situaties het spelen blijft bij het opbouwen van iets. In stap vier wordt er echt gespeeld in de zin van spelen met de diertuin. Dat betekent dat, als er een dag tussen stap 3 en 4 zit, de opgebouwde diertuin ergens in het lokaal kant en klaar moet kunnen blijven staan. Mogelijke deelthema's zijn:

- dieren voeren;
- een dier is ziek;
- de hokken schoonmaken;
- er is een dier weggelopen;
- een dier heeft een jong gekregen;
- sociaal-emotionele thema's als: dieren hebben ruzie, ik ben bang voor een dier, etc.

U probeert deelthema's vanuit het kind te laten ontstaan en als dat niet lukt, komt u met voorstellen. Daarbij is het aan te bevelen zelf regelmatig mee te spelen om het kind te laten zien wat echt spelen is. Dat betekent dat als u voor oppasser speelt u de groene snippertjes papier niet zomaar tussen de dieren gooit, maar de dieren vriendelijk toespreekt, ze bij de naam noemt en ze smakelijk eten toewenst. Als een dier ziek is laat u de oppasser ook verdrietig bij de giraffe staan die daar ligt en voorzichtig vragen hoe het ermee gaat en de dierenarts bellen. Dat betekent dat u het echt als een toneelstukje moet spelen. Kinderen kunnen zo zien wat echt spelen is.

Stap 5. verhuizen

Kenmerkend voor het spelen is de openheid en dat betekent dat u het kind zo moet begeleiden dat het weer los komt van de grondplaat. Een oplossing daarvoor is het verhuizen. U vertelt bijvoorbeeld dat er op de plek van de diertuin een bejaardencentrum moet komen en dat de diertuin moet verhuizen. Met wat tafeltjes en een vrachtauto worden de diertuinonderdelen verhuisd en op een andere tafel, zonder de plattegrond, weer opgebouwd. U zult dan zien dat maar weinig kinderen exact dezelfde diertuin weer opbouwen. Ze veranderen meestal wel wat aan de opstelling.

Stap 6. wendbaar maken

Nu gaat het erom nog meer los te komen van de plattegrond en het exacte schema. Dat kan door het kind weer een diertuin te laten bouwen en ermee te laten spelen, waarbij u extra materialen toevoegt zoals: meer blokken, meer dieren, fietsen, verkeersborden, bomen en ander wereldspelmateriaal, 'grote' keien, kleine steentjes, hekken, etc. Dit aanbod van nieuw materiaal 'dwingt' het kind nog meer los te komen van de eerste opzet van de diertuin. Het kind moet nu vanuit het schema zelf oplossingen vinden voor het materiaalgebruik. U zult zien dat kinderen dan wel weer een diertuin maken waarin het schema te herkennen is, maar u zult ook zien dat er veel meer mogelijkheden zijn creatief en open te spelen.

In het voorafgaande is een zes stappenplan weergegeven waarbij u zeer systematisch kinderen thema's aan de bouwtafel leert spelen en ze uiteindelijk weer van een vaste basis (de plattegrond) afhaalt om weer openheid in het spel te krijgen. Daarmee doet u recht aan het karakter van het spel.

Het begeleide spel in de ontdekhoek (de hoek met de rommeltjes waar kinderen graag mee spelen)

In de ontdekhoek kunt u ook begeleid spel bieden in de zin van het langere tijd bij een

kind zitten en het meer intensief begeleiden dan bij de andere vormen van spelbegeleiding. Mogelijkheden zijn:

-Uitvoerig verkennen

Samen met het kind verkent u de diverse materialen. U stelt het kind voor bepaalde dingen te doen of u doet voor wat je met bepaalde materialen kunt doen.

-Samenspelen

Het kind speelt nu met een ander kind in de ontdekhoek en u probeert de kinderen in contact met elkaar te laten komen. Dat doet u door concrete voorstellen te doen zoals dingen aan elkaar laten zien, dingen aan de ander te vragen, samen iets te maken, los te halen of elkaar te helpen, etc.

Het begeleide spel in de bouwhoek

Ook hier gaat het erom dat u iets aanbiedt dat het kind mag spelen. Mogelijkheden zijn:

-Effectsortend spel

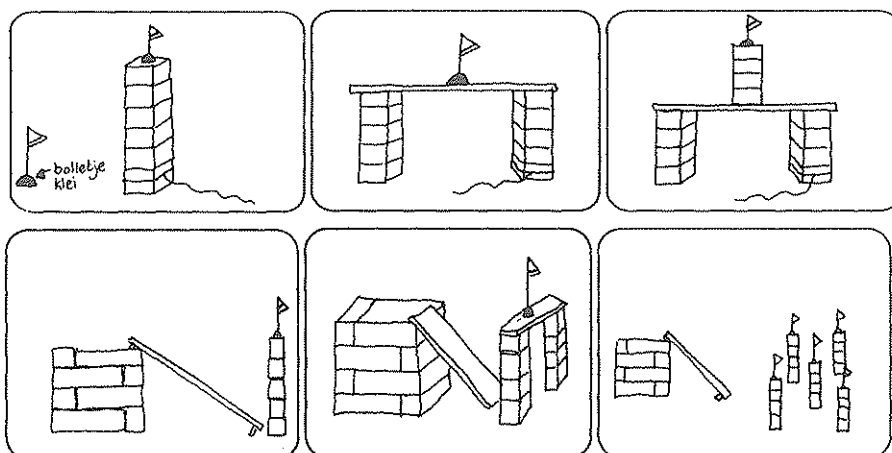
Hierbij gaat het erom dat u spelvormen bedenkt die effect sorteren in de betekenis van bijvoorbeeld omvallen. Enkele mogelijkheden van het effectsortend spel zijn:

- blokken in een lange rij zetten en dan aan het domino-effect werken: een steen omduwen en alles valt geleidelijk om. Doe dat een keer voor en laat het kind daarna zelf bouwsels volgens het domino-effect opzetten.

- bouwwerken maken die om kunnen vallen door onderaan het bouwwerk een touwtje te bevestigen. Enkele voorbeelden zijn hiernaast weergegeven. Eerst laat u enkele voorbeelden van dit soort constructies zien en dan geeft u het kind de opdracht er zelf ook wat te bedenken.

- kegelen: daarvoor is nodig een grote bal en blokken om vijf kegels(torens) te maken. Er zijn twee kegelvormen, namelijk het kegelen waarbij het erom gaat zoveel mogelijk kegels om te gooien en het kegelen waarbij er zo weinig mogelijk omgegooid moet worden, maar waar er rustig tussen poortjes door gegooid moet worden. Zie de afbeelding hieronder:

- een bijzondere vorm van kegelen is het werken met glijbanen. Dat is een plank die schuin loopt. Boven aan de plank laat men een balletje los en onderaan de plank staat een torentje. Het gaat erom dat de toren geraakt wordt. In plaats van een balletje kan het kind ook een auto naar beneden laten rijden en mikken op

de toren.

- ritmisch bouwen is het systematisch stapelen van bouwstenen zodat er een piramide ontstaat.

Bouwwerken maken

U kunt ook met het kind bouwwerk maken zoals torens, maar ook het bouwen van muurtjes of het dicht bouwen van de bouwboek met een of twee muurtjes. Leer het kind 'metselen' of het bouwen met verband. U kunt ook met het kind een hut maken waarbij u het kind leert goed met planken en kleden om te gaan. Een andere mogelijkheid is het maken van een poppenkast van een plank met daarover een kleed en daarop een speelopening.

In het kader van het begeleid spelen is het zo dat u eerst veel spelideeën aanbiedt en later het kind een opdracht geeft zelf iets te maken.

-thema's uitwerken

Naast het meer bouwgericht spelen kunt u met kinderen in de bouwhoek ook meer rollenspel-gericht spelen, waarbij het constructiekarakter natuurlijk, gezien de aard van deze spelplaats, duidelijk aanwezig blijft. Een opzet voor bijvoorbeeld het maken van een wegensysteem is dan:

stap 1. verwerven van het schema

U leert kinderen een eenvoudige opzet van enkele wegen. De blokken geven de contouren van de wegen aan. Gebruik daarbij een beperkte hoeveelheid materialen.

stap 2. de leerkracht trekt zich terug

Nu laat u het kind zelf zo'n eenvoudig wegensysteem opbouwen.

stap 3. deelthema's spelen

Nu laat u het kind kennismaken met wat je allemaal met dit wegensysteem kunt spelen zoals; een auto is kapot, iemand gaat verhuizen, er is een ongeluk gebeurd, er is een brand, etc.

stap 4. wendbaar maken

Nu gaat het kind een wegensysteem maken waarbij het veel extra materialen krijgt om te gebruiken. Probeer steeds volgens deze opbouw ook onderwerpen te spelen als een railstelsel, een grote boot maken, spelen met voorgestructureerde sets als: de havenset, kubusstad, de boerderij (groot), de dierentuin (groot).

Het begeleide spel in de poppenhoek

Voor de poppenhoek is de opbouw:

•stap 1. zorgen voor specifieke materialen

In de eerste plaats moet u ervoor zorgen dat er specifieke materialen in de poppenhoek zijn die er anders niet zijn, maar die nodig zijn om het thema te kunnen spelen. Als het gaat om het spelen van boodschappen doen dan moet er in elk geval een boodschappentas zijn, een portemonnee met namaakgeld, een winkeltje met daarin: balletjes van klei of papier (aardappelen), een flesje met daarin geel zand (vla), groene propjes crêpepapier (doperwten) en lege doosjes. Maak ook

eventueel gebruik van plastic fruit.

Bekijk zo heel goed per thema welke materialen u nodig hebt en zorg er voor dat die ook beschikbaar zijn in de poppenhoek. Voor kinderen met spelontwikkelingsproblemen zijn deze materialen essentieel. Kinderen zonder spelproblemen kunnen dit er allemaal wel bij denken, maar kinderen met spelontwikkelingsproblemen moeten het allemaal zien.

stap 2. het verwerven van het schema

Nu gaat het erom dat het kind een algemeen idee (een schema) ontwikkelt van wat het gaat spelen. In het geval van het boodschappen doen moet u met het kind bespreken dat er wat gekookt moet worden, maar dat er eerst boodschappen gedaan moeten worden. U bespreekt wat er gekookt gaat worden en wat daarvoor gekocht moet worden.

Daarna moet het winkelen in duidelijke scènes gespeeld worden, van zoeken van de artikelen in de supermarkt of het vragen aan de winkeldame/mevrouw/meneer, het betalen en in de tas doen en weer naar huis lopen. U doet de scènes duidelijk voor zodat het kind goed ziet hoe je dit kunt spelen.

stap 3. de wendbaarheid

Nu gaat het erom dat het kind zelf uitvoert wat u in het voorafgaande hebt geïntroduceerd. Het kind bepaalt met u wat er nodig is voor een maaltijd. Dat wordt op een boodschappenbriefje getekend of zogenaamd geschreven en het kind speelt de deelscènes zelf.

Mogelijke thema's zijn:

- eten/drinken: boodschappen doen, eten koken, tafel dekken, eten, afruimen en afwassen, thee/koffie zetten;
 - de was: de was doen, de was ophangen, strijken, opbergen;
 - de schoonmaak: stof afnemen, vegen, stofzuigen, ramen zemen;
 - de verjaardag: de kamer versieren, liedje zingen, feliciteren, cadeautje geven, verjaardagsfeestje ;
 - beroepen: de postbode, de schilder, de klusjes-man/vrouw;
 - de baby: de baby in bad doen, eten geven, aankleden, wandelen, verschonen, naar bed brengen;
 - diverse mogelijkheden: telefoneren, krant lezen, radio luisteren, vaders en moeders spelen, opa en oma spelen, schoenen poetsen, ziek zijn, vader of moeder is ziek, een sprookje uitbeelden, Sinterklaas en Zwarte Piet, bruid en bruidegom, voor het huis is een ongeluk gebeurd, ik ben iets kwijt.
- Kenmerkend voor deze spelbegeleiding is dat u zorgt voor speluitlokkende materialen en het concreet een keer in detail voorspeelt en het kind in een iets andere situatie na laat spelen.

Het begeleide spel in het winkeltje

Bij het spelen van het winkeltje gaat u te werk zoals weergegeven is bij de poppenhoek. U zorgt er eerst voor dat er voldoende materialen in het winkeltje liggen, daarna begeleidt u het kind bij het verwerven van het schema waarbij u scènes in detail voorspeelt en

tenslotte gaat het kind zelf de scènes spelen, maar dan met meer materialen.

Mogelijke uitwerkingen zijn:

- kruidenierswinkel: de winkelier: winkel openen, klant bedienen, winkel sluiten, opruimen, schoonmaken, inpakken nieuw aangekomen spullen. Klant: groeten, boodschappen zeggen, boodschappenlijstje hanteren, betalen, groeten;
- de kledingwinkel, de speelgoedwinkel, de winkel met huishoudelijke artikelen, de boekhandel.

Het begeleide spel aan de zandtafel

Spelinhoudelijke mogelijkheden zijn:

- uitvoerig verkennen: u begeleidt het kind bij het verkennen van de zandtafelmaterialen. Dat doet u met de helft van de beschikbare materialen. U laat concreet zien wat je allemaal met het zand kunt doen zoals graven in het zand, gaten boren met de vinger, zand door de handen laten glijden, een bergje maken, op het zand slaan met de platte hand, een hand begraven, een zeef gebruiken, zand in en uit een fles, etc. Als u het kind zo begeleidt hebt bij het verkennen van het materiaal, dan mag het kind daarna de rest van de materialen vrij verkennen. U gaat het kind dan weer begeleiden als dat vrij verkennen te weinig inhoud heeft.
- effectsorterend spel: een berg maken en met de handen naar elkaar toegraven. Of iets in het zand verstoppen en proberen de schat te vinden.
- thema's spelen. U kunt het kind ook begeleiden bij het spelen van thema's. Daarbij is het aan te bevelen dat te doen in de opbouw van:

stap 1. zorgen voor goede materialen

Hierbij hebt u wereldspel materiaal nodig, maar vooral ook: kleine takjes, stokjes van lolly's, knikkers, speelgoedautootjes, veel huisjes, eetlepel, steentjes, schelpen, eventueel een wegebouwset of een skiset van playmobil. De hoeveelheid materialen moet u wel beperkt houden, omdat het kind het schema van de berg moet verwerven met een overzichtelijke hoeveelheid materialen.

stap 2. oriënteren op het thema

Als u bijvoorbeeld het thema de bergen met het kind wilt gaan spelen, dan kunt u platenboeken bekijken met daarin bergsituaties en het kind zelf goed laten bekijken hoe het er in de bergen uitziet. U kunt het kind eventueel ook naar een Heidi-film of een natuurfilm laten kijken.

stap 3. verwerven van het schema

Samen met het kind maakt u een berg en laat u de vele mogelijkheden van het materiaal zien.

stap 4. de leerkracht trekt zich terug

Nu mag het kind alleen een berg opbouwen en de wereldspelmaterialen daarbij gebruiken.

stap 5. deelthema's spelen

Met de berg worden deelthema's gespeeld zoals: wegen bouwen, verkeersborden zetten, tunnel maken, een skivakantie, laten sneeuwen.

stap 6. wendbaar maken

In het voorafgaande heeft het kind steeds gespeeld met een beperkte hoeveelheid materialen. Nu krijgt

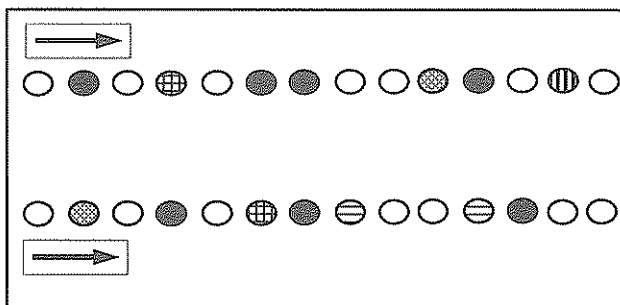
het kind meer materialen om nog meer eigen initiatieven te kunnen nemen. Daarbij moet u denken aan: meer autootjes, meer dieren, meer huisjes, meer hekjes, meer takjes, meer propjes, etc.

In een opbouw van deze zes stappen kunt u ook onderwerpen spelen als: de tuin, het kasteel en de diverse thema's van de bouwtafel.

Het begeleide spel bij de spelletjestafel

Bij de spelletjestafel hebt u de volgende begeleidingsmogelijkheden:

- kennismaken met het gezelschapsspel. Een mogelijkheid om kinderen kennis te laten maken met het gezelschapsspel is het bierviltjesspel. Daarvoor hebt u 26 bierviltjes nodig, twee playmobilpoppetjes, een kaart met een pijl erop en een kleuren-dobbelsteen. De bierviltjes zijn geveerd in de kleuren van de kleurendobbelsteen. De kinderen werpen om de beurt met de dobbelsteen en mogen hun playmobilpoppetje verplaatsen naar het eerste bierviltje met die kleur.

Wie het eerst aan het eind van de rij is heeft gewonnen. De kleurenvolgorde van de bierviltjes kunt u steeds laten wisselen. Het gaat er bij dit spel om dat kinderen kennismaken met de principes van het spelen zoals het om de beurt gooien en het eerlijk spelen. In het kader van het begeleide spel bent u zoveel mogelijk aanwezig bij het spelen en geeft u concreet aan wat de kinderen moeten doen. Op het bierviltjesspel is eindeloos te variëren in de vorm van:

- een langer parcours;
- ganzenbordopzet met bierviltjes die van alles betekenen zoals terug naar af, een beurt overslaan, nog een keer gooien;
- één parcours: de kinderen spelen nu niet op twee spelbanen, maar hebben één spelbaan en moeten meer rekening houden met elkaar;
- begeleiding bij de diverse gezelschapsspelletjes: Nu kunt u het kind ook begeleiden als het met de bekende gezelschapsspelletjes speelt. Daarbij kunt u de opbouw hanteren:

stap 1. u speelt met het kind

U speelt het spel een keer met het kind en geeft het kind concrete spel-aanwijzingen.

stap 2. u begeleidt het kind als het met een ander kind speelt

Nu laat u het kind met een ander kind spelen en begeleidt u de beide spelende kinderen.

stap 3 nu laat u het kind spelen zonder speciale begeleiding van u.

Het begeleide spel aan de watertafel

Ga hier te werk zoals bij de zandtafel, dus het uitvoerig onder begeleiding verkennen van de materialen. Daarnaast kunt u spelvormen begeleiden als:

- het vervoeren van dingen in bootjes;
- het wassen van poppen uit de poppenhoek. Steeds gaat het erom dat u het kind begeleidt als het aan het spelen is en het concrete voorstellen doet.

Het begeleide spel op de speelplaats

In groep 1, 2, 3 en in de begingroepen van het sbo spelen de kinderen iedere dag, als het weer het toelaat, buiten. Omdat het buiten spelen binnen een schoolsituatie plaatsvindt worden er drie doelstellingen nagestreefd:

- na momenten van inspanning en leergerichte activiteiten moeten kinderen zich kunnen ontspannen;
- spel, en vooral buitenspel, voldoet aan een natuurlijke behoefte van het kind;
- het buitenspel biedt veel mogelijkheden om de ontwikkeling van kinderen te begeleiden.

De benaderingen zijn:

Uitvoerig verkennen

Dat betekent dat u eerst de tijd neemt alle onderdelen, materialen en speelplaatsen buiten samen met het kind te verkennen. U maakt daar in uw rooster een planning voor en iedere speeltijd bent u in een bepaalde speelplaats of bij een bepaald materiaal met het kind en laat u het kind zien wat het daar(mee) allemaal kan doen. Daarbij is het belangrijk dat u niet alles over een bepaalde speelplaats vertelt, maar enkele dingen uitgebreid bespreekt en dan bekijkt of het kind ook met de resterende materialen gaat spelen.

Bespreek met het kind hoe de dingen, de bewegingen of spelvormen heten. Hanteer duidelijk de taal en doe de dingen ook met het kind, eventueel met een ondersteunende groepsgenoot erbij. Daarbij kunt u de volgende categorie-indeling hanteren:

- de beschutte hoek: dat is een hoek op het plein, waar kinderen kunnen zijn zonder dat ze uit hoeven te kijken voor karren die hen omver zouden kunnen rijden. Bekijk of uw buitenspeelplaats ook zo'n hoek heeft;
- rijden en rollen;
- klimmen, klauteren en schommelen;
- pleinspelletjes;
- de zandbak.

Het is voor deze kinderen noodzakelijk dat u dit systematisch afwerkt en begeleidt.

Detaillering in spelvormen

Als het kind vertrouwd is geraakt met de speelmogelijkheden en het ontplooit zich niet verder dan is het aan te bevelen dat u het kind in de speelplaatsen verder begeleidt om kennis te maken met de vele speelmogelijkheden. In de beschutte hoek kunt u laten zien dat je daar in een tentje kunt spelen, een boekje kunt bekijken, met wereldspelmateriaal kunt spelen,

met water kunt spelen.

Bij het rijden en rollen kunt u de mogelijkheden van de diverse karren laten zien, een honkpaal als bushalte laten functioneren, een bepaalde route op het plein tekenen om te laten rijden, de regels bij het gebruiken van de kar en het wisselen van de plaats op de kar aan de orde stellen.

Bij het klimmen en klauteren kunt u samen met het kind naar anderen kijken om te zien wat die doen en kunt u het kind helpen zelf te klimmen en te klauteren.

Bij de pleinspelletjes kunt u samen met een groepje kring-, zang-, wedstrijd-, tik-, pleinspelletjes met materiaal, en tegelspelletjes doen.

Geschikte bronnen daarbij zijn:

- Bewegen, spelen en groeien, van 0 - 8 jaar van Jutta Radel, uitgegeven in Nijkerk in 1982;
- 150 nieuwe groepsspelletjes voor kinderen vanaf 3 jaar, vanaf 3 jaar van Piet Zuidema, uitgegeven in Nijkerk;
- Spelen zonder winnen, van T. Orlick, uitgegeven in Amsterdam in 1980;
- Spelletjesdoos voor jonge kinderen, voorheen uitgegeven bij Penta in Zeist;
- zie ook: Kinderen en van schoolplein tot speelplaats, uitgegeven bij Kwintessens in Amersfoort.

In de zandbak kunt u dingen maken met het kind zoals: een vijver, een waterval, een hut maken van planken die in het zand worden gestoken, een plattegrond van een huis, een berglandschap, een wegensysteem, een camping (met echte kleine tenten van doeken en stokken). Steeds is de aanpak dat u, met veel inbreng van uzelf een bepaald onderwerp op eenvoudige schaal en grootte met het kind speelt en dat het kind het daarna, op een andere dag een keer alleen moet doen en aangespoord wordt het ook groter te doen.

Tip

Besteed ook enkele weken in de klas aandacht aan iedere speelplaats buiten. Praat, voordat u met de kinderen naar buiten gaat, over wat je in een bepaalde speelplaats kunt spelen, wat wel mag, wat niet mag en wat de algemene regels zijn. Observeer de kinderen in die speelplaats en bespreek dat na.

Het begeleide spel aan de constructietafel

Hierbij kunt u de volgende stappen hanteren:

stap 1. exact nadoen

Bij deze eerste fase bedenkt u met een bepaald constructiemateriaal een eenvoudige constructie en het kind moet dat precies zo namaken. Als u het geheel in elkaar zet, spreekt u erbij en vertelt u wat u doet.

U laat het constructiewerk staan en geeft het kind precies dezelfde materialen. U verzoekt het kind na te maken wat u gemaakt hebt. Uw constructiewerk blijft als voorbeeld zichtbaar. Dit doet u enkele malen en u laat het constructiewerk steeds complexer worden. Als het kind er moeite mee heeft kunt u ook nog te-

rugvallen op het samen opbouwen. Daarbij doet u iets en doet het kind dat onmiddellijk na en geleidelijk bouwt u samen met het kind de constructie op. De volgende deelstap is dat u het kind niet meer dezelfde materialen geeft, maar het gewoon de doos met alle materialen geeft en zelf de materialen op laat zoeken. Binnen deze fase bouwt u weer iets voor en moet het kind dat nabouwen, terwijl het alle materialen ter beschikking heeft.

stap 2. namaken en het voorbeeld gaat weg

Nu doet u iets voor en bespreekt u dat met het kind. Daarna haalt u uw constructie weg en moet het kind uit het geheugen nabouwen wat u eerder maakte.

stap 3. namaken met toevoegen

Op dit niveau maakt u iets en moet het kind dat namaken, maar u stimuleert het kind ook om verder te bouwen of te construeren. U hebt het kind op weg geholpen en nu moet het zelfstandig verder. U kunt het kind daarbij een constructieonderdeel geven, maar u kunt het ook vrij laten kiezen om verder te bouwen/te construeren.

stap 4. namaken van de afbeelding

Maak een boek of map met daarin allemaal voorbeelden van bouwwerken of constructies. Die haalt u uit de handleidingen of voorbeeldboekjes bij de materialen. U kunt ze ook zelf maken door regelmatig foto's te maken van werkstukken van kinderen. Neem zo'n afbeelding en bespreek dat met het kind en geef het de opdracht dat na te maken.

stap 5. zelf bedenken

Na voorafgaande begeleidde situaties heeft het kind de mogelijkheden van de constructiematerialen uitgebreid verkend en nu moet het begeleid worden naar het uit zichzelf bouwen en construeren. Bedenk samen met het kind een onderwerp en spoor het aan dat zelf te maken. Help het kind eventueel bij het plannen, overdenken van de opzet, etc.

Begeleidingsinhoud 4: Toeschouwer zijn

Als u kinderen met spelontwikkelingsproblemen begeleidt moet u bepalen of u meespeelt of dat u toeschouwer functioneert. Als u toeschouwer bent dan hebt u geen rol en bent u alleen spelbegeleider. Vanuit de positie van toeschouwer geeft u suggesties of verbaliseert u wat het kind doet. U moet bewust overdenken wat het beste is. Als u denkt dat er toch wel veel uit het kind kan komen, of als u wat voorzichtig met het kind om wilt gaan en wat op de achtergrond wilt blijven dan is het aan te bevelen toeschouwer te zijn.

Begeleidingsinhoud 5: Meespeler zijn

U kunt er ook voor kiezen meespeler te zijn en dan speelt u een rol. Als het kind 'zwemlesje' speelt bent u ook een kind dat zwemles krijgt. U loopt dan met een playmobil-poppetje rond en gaat ook te water in het blauwe vel papier. In de poppenhoek speelt u dat u van de fiets gevallen bent en aanbelt voor hulp en in de bouwhoek vertelt u dat u de nieuwe metselaar bent die aan de baas vraagt wat hij moet doen. Veel kinderen vinden het leuk als u meespeelt en vanuit het oogpunt van spelbegeleiding kunt u ook goed aan het

kind laten zien wat je allemaal kunt spelen. U hebt als meespeler veel meer mogelijkheden om spelmogelijkheden aan het kind te laten zien.

Begeleidingsinhoud 6: Naast het kind spelen

U kunt ook naast een kind gaan spelen. Dat betekent bijvoorbeeld dat u zich in de zandbak niet rechtstreeks tot het kind richt, maar voor u zelf met zand gaat spelen. Het kind kan dan zelf bepalen of het wat overneemt van wat u aan het spelen bent. Aan de bouwtafel zult u dan ook iets voor u zelf bouwen en u niet direct begeleidend tot het kind richten. Deze techniek is aan te bevelen aan het eind van een begeleidingsperiode omdat u dan bijv. wilt bekijken wat het kind spontaan van u overneemt en of het kind een voldoende basis heeft om zichzelf verder te ontwikkelen via het imitatieleren. U kunt deze benadering ook gebruiken ter afwisseling van meer intensieve vormen van begeleiding om het kind even op adem te laten komen.

Begeleidingsinhoud 7: Zakelijk verwoorden

Verwoorden of verbaliseren is een van de meest belangrijkste begeleidingstechnieken. Hierbij brengt u onder woorden wat het kind aan het doen is. Veel kinderen handelen, werken, spelen en doen ervaringen op, maar al die ervaringen worden maar geen ervaringskennis en dat heeft te maken met de matige cognitieve mogelijkheden van kinderen om zelf kennis te ontwikkelen. Ze kunnen hun eigen handelen niet overdenken. Ze hebben iemand nodig die hen een spiegel voorhoudt. Die spiegel is het verbaliseren. Het kind hoort dan wat het aan het doen is en dat kan het kind helpen zich verder te ontwikkelen. Er zijn twee mogelijkheden om te verwoorden. Bij deze techniek gaat het om het zakelijk verwoorden. Dat betekent dat u zo zakelijk mogelijk probeert onder woorden te brengen wat er te zien is in het spelgedrag van het kind. Een belangrijk neven doel van dit verwoorden is dat u werkt aan het verbeteren van de taalontwikkeling vanuit een situatie van beleven en dat is de beste basis voor de taalontwikkeling.

Begeleidingsinhoud 8: Emotioneel verwoorden

Er is nog een tweede vorm van verwoorden en dat is het emotioneel verwoorden. Bij veel kinderen zult u in de poppenhoek en bij het spelen van thema's in het winkeltje, de bouwhoek en aan de bouwtafel merken dat ze hun gevoelens nauwelijks uiten. U kunt dan proberen u zelf zo veel mogelijk emotioneel te uiten. Dat wil zeggen dat u zegt hoe mensen en dieren zich voelen in bepaalde situaties. U vertelt dan wat ze denken, wat ze menen, wat ze willen en wat ze niet willen, wat ze voelen, etc. Vooral als kinderen te weinig doorleefd spel vertonen, emotioneel 'arm' zijn dan is het aan te bevelen emotioneel te verwoorden. Als kinderen echter te emotioneel zijn is het daarentegen aan te bevelen zakelijk te verwoorden.

Begeleidingsinhoud 9: Stimuleren; op gang brengen

Veel begeleidingswerkzaamheden zullen het karakter

dragen van stimuleren en aansporen. Dat betekent binnen de praktijk van de spelbegeleiding dat u dingen zegt of doet waardoor het kind begint te spelen.

Als u in de poppenhoek bent kunt u zeggen: "Hoor ik daar de baby huilen?" of: "Ik heb zo'n zin in soep." Ook het aansporen van taaluitingen door vragen te stellen is een vorm van stimuleren of op gang brengen. U kunt u ook met een playmobil-poppetje aanmelden en zeggen dat u op een verjaardagsfeestje komt.

Begeleidingsinhoud 10: Stimuleren; uitbreiden

U kunt ook concrete voorstellen doen om datgene waar een kind al mee bezig is uit te breiden. Het kind is dan al soep aan het 'koken' en u vraagt of er geen zout in moet.

Begeleidingsinhoud 11: Betrokkenheid vergroten

Hoe meer een kind met zijn hele persoon betrokken is bij het spel, des te intensiever en dieper zal ook de beleving zijn. Bij het stimuleren van, vooral de lichamelijke betrokkenheid gaat het om het directe contact met de materie, om het aanraken, het voelen, knijpen en motorische bezig zijn. Ook het van de plaats lopen om het spel van een andere kant te bekijken hoort hierbij.

Het vergroten van de betrokkenheid kan plaatsvinden door het kind concrete voorstellen te doen ergens naar toe te gaan, ergens te gaan staan, iets te pakken, iets te voelen, iets te verplaatsen zodat het in beweging is tijdens het spelen.

Begeleidingsinhoud 12: Nieuwe spelideeën aanbieden

Deze techniek ligt in het verlengde van het stimuleren. Nu gaat het niet zo zeer om het stimuleren vanuit een rol in het spel, maar om concrete voorstellen in de vorm van:

- nu kun je ook gaan spelen dat een dier ziek is;
- zullen we hier eens een boot van maken?

Van belang binnen een verantwoorde vorm van aansluitend spel is dat u spelvoorstellen doet die u afleest uit het gedrag van het kind. Observeer het kind goed en kijk waar het mee bezig is, waar het om vraagt en kom vanuit die gegevens met spelvoorstellen die echt aansluitend zijn. Uit observaties in groep 1, 2 en het sbo. is gebleken dat kinderen tijdens spelperiodes veelal bezig zijn iets te maken en te construeren, maar dat er weinig rollen worden gespeeld. Kinderen bouwen een boerderij op, maar spelen er daarna niet echt mee. Alle thema's als: een dier is ziek, er is een dier weggelopen, de boer is ziek, er is brand, oogsten, melken, er is een kalf geboren, etc. worden in steden relatief weinig gespeeld. Het is in het kader van de techniek van het aanbieden van nieuwe spelideeën belangrijk kinderen te laten zien dat het echte spelen vaak plaatsvindt als iets is opgebouwd.

Begeleidingsinhoud 13: Steunen

Steunen is een vorm van begeleiden waarbij u heel bevestigend bezig bent met het kind. U laat het kind

regelmatig merken dat u accepteert wat het doet en kiest en u keurt niets af. Spreek dan concreet zinnen uit van het type: "Dat heb je leuk bedacht!", "Dat zou ik ook gekozen hebben." "Wat heb je toch fijn gespeeld!"

Begeleidingsinhoud 14: Materiaalgebruik verbeteren

Soms komt het voor dat kinderen materiaal verkeerd gebruiken of gebruiksmogelijkheden van materialen niet gezien hebben. Kennis van de mogelijkheden van materialen is essentieel voor de ontwikkeling van expressief spelgedrag. Hoe beter je de materialen beheerst, des te meer spelmogelijkheden je hebt.

Begeleidingsinhoud 15: Gebruik speelruimte verbeteren

Er zijn kinderen die te veel ruimte gebruiken en bij het spelen in de poppenhoek niet veel meer doen dan met een wandelwagentje door het lokaal lopen, maar er zijn ook kinderen die op een hoekje van een groepstafel iets pieteputerigs maken. Vergroot indien nodig de speelruimte of verklein de ruimte door concrete spelvoorstellen te doen.

Begeleidingsinhoud 16: Pedagogische boodschappen

Pedagogische boodschappen zijn opvoedkundige tips. Als een kind wreed doet in een rol tegen iemand dan kunt u ook aangeven hoe je zo'n probleem op kunt lossen. U kunt kinderen laten zien hoe je over verdriet heen komt, dat je trots mag zijn, dat je iemand niet moet bedriegen, hoe je vriendjes kunt krijgen en houden. Vooral bij kinderen met gedragsproblemen kunt u binnen het spelen ook opvoedkundig bezig zijn.

Begeleidingsinhoud 17: Spelgerichtheid verbeteren

Hierbij gaat het om de begeleiding van kinderen die te passief zijn, weinig handelen en onvoldoende spelend bezig zijn. Het kan ook gaan om kinderen die wel actief zijn, maar met iets anders bezig zijn. In beide gevallen heeft het gedrag van het kind onvoldoende te maken met de spelbezigheid. Het kind kan zich bedreigd voelen, het kan moe zijn, onvoldoende spelmotivatie bezitten of een dusdanige zwakke spelkwaliteit bezitten dat het niet voldoende mogelijkheden heeft om te kunnen spelen. Soms gaat het om kinderen met een hersendysfunctie die te weinig mogelijkheden hebben spelconcentratie op te brengen en zich gauw af laten leiden.

Uitvoering

Er zijn twee invalshoeken voor de begeleiding van deze kinderen, namelijk:

- de spelvoorwaarden verbeteren;
- een begeleiding uitvoeren gericht op de spelkwaliteit.

Verbeteren van de spelvoorwaarden

Bij de verbetering van de spelvoorwaarden gaat het erom de volgende overwegingen te maken en te bekijken

ken of u daar in uw begeleiding naar het kind toe wat mee kunt doen:

• **de spelgerichtheid is zwak**, omdat het kind zich bedreigd voelt: bekijk of dat het geval is. Soms voelt een kind zich bedreigd door andere kinderen of door een onoverzichtelijke situatie, een te grote hoeveelheid materialen of door onbekende materialen.

Als kinderen zich bedreigd voelen door andere kinderen dan kunt u er voor zorgen dat het kind met niet-bedreigende groepsleden speelt, maar u kunt het kind ook begeleiden in het contact met anderen. U wijst er dan steeds op hoe leuk het gaat en wat het kind met het andere kind kan doen. Bekijk ook of u de situatie wat overzichtelijker voor een kind kunt maken door de spelmaterialen anders op te stellen of door wat materialen weg te halen. Dat laatste is ook nodig als het kind te veel materialen voor zich ziet. Dat is vooral te zien in onrustig gedrag en van de hak-op-de-tak dingen pakken en niet echt doorspelen. Tenslotte kan het nodig zijn kinderen kennis te laten maken met de spelmaterialen. Sommige kinderen komen niet tot spelen omdat ze de materialen onvoldoende kennen en ook zonder begeleiding niet op verkenning en experimenteren uitgaan. Als u dat merkt is het aan te bevelen met het kind veel tijd te besteden aan het verkennen en vooral ook benoemen van de materialen.

• **de spelgerichtheid is zwak** omdat het kind moe is. Soms is er sprake van lichamelijke problemen. Als kinderen zich niet fit voelen doen ze ook weinig. Bekijk wat uw indruk is van het kind. Mocht het zo zijn dat het kind over het algemeen moe overkomt dan is een advies voor een doktersbezoek aan te bevelen.

-**het kind** is weinig spelgericht bezig omdat het geen zin in spelen heeft. Hierbij gaat het om een gebrek aan spelmotivatie. Voor kinderen is dat onnatuurlijk en moet er iets aan de hand zijn. Het kan te maken hebben met de aspecten die in het voorafgaande aan de orde geweest zijn. Het kan ook te maken hebben met te weinig spelervaringen in de voorschoolse periode, maar ook met angst en verlegenheid. In beide gevallen is speciale spelbegeleiding aan te bevelen.

-**het kind** is te weinig spelgericht omdat er wellicht sprake is van een hersendysfunctie. Om gericht te kunnen spelen moet er sprake zijn van een interne organisatie in de vorm van het kunnen overzien van situaties, het gericht kunnen handelen, het uitdrukken van ervaringen, gevoelens en fantasieën. De hersenen spelen in die vorm van functioneren een zeer grote rol. Soms functioneren de hersenen niet optimaal en kunnen ze geen prikkels selecteren zodat een kind impulsief is en ongecoördineerd. Soms zijn de hersenen onvoldoende in staat om van ervaringen ook ervaringskennis te maken. Het kind heeft dan geen bron van waaruit het kan spelen.

Meestal is dat niet door een neuroloog vast te stellen, omdat er geen sprake is van een hersenbeschadiging, maar is aan het gedrag van het kind wel te zien dat er wat aan de hand is. Dat alles betekent niet dat er niets meer aan te doen is.

We weten uit ervaring dat het functioneren van deze kinderen wel te verbeteren is, maar dat dat vroegtijdig en systematisch moet gebeuren. Ook voor deze kinderen is speciale spelbegeleiding aan te bevelen.

Een begeleiding uitvoeren gericht op de spelkwaliteit. In het voorafgaande is reeds enkele malen verwezen naar de speciale spelbegeleiding. Dat betekent dat er vanuit gegaan moet worden dat een zwakke spelgerichtheid vaak te maken heeft met het niet-weten-wat-je-moet-spelen. Kinderen hebben vaak een zwakke spelgerichtheid omdat ze niet kunnen spelen en dat betekent dat ze moeten leren spelen. Zie begeleidingsinhoud 1, 2, 3, 4, 5 en 6.

Begeleidingsinhoud 18: Conflictbegeleiding

Observeer het kind in de speelplaats en bekijk wat de oorzaak van een conflict is. Als het te maken heeft met de instelling van het kind, bijv. een egocentrische instelling, stopt u het spel steeds even en legt u het kind uit hoe het zich moet gedragen, bijv. om de beurt te zijn krijgen. Als de problemen te maken hebben met een gebrek aan sociale vaardigheden is het aan te bevelen die vaardigheden te oefenen.

Begeleidingsinhoud 19: Taalgebruik

Zeg het kind concreet voor wat het tegen anderen kan zeggen of wat het op anderen kan antwoorden. Laat het kind dat een keer nazeggen en vervolgens tegen die ander zeggen. Leer zo concreet sociale taal te gebruiken.

Begeleidingsinhoud 20: Samenspelen

Oefen de deelvaardigheden van het spelen zoals:

-iets vragen: hierbij let u op wat de kinderen aan het spelen zijn en dan bedenkt u vragen die het kind kan stellen. U zegt dan: "Vraag maar of je". Daarbij zegt u ook steeds expliciet: 'Zie maar, als je met elkaar speelt dan kun je elkaar vragen stellen.' Behandel zo de mogelijke soorten vragen als:

-antwoorden: Nu zegt u tegen het meespelende kind dat het vragen aan het begeleide kind kan stellen. U helpt het kind daar antwoorden op te geven.

- iets geven;
- iets zeggen;
- iets samen maken/doen;
- rollenspel en praten met elkaar;
- afspraken maken;

• observeren: Bij het samen spelen is het belangrijk dat kinderen oog voor elkaar krijgen. Daartoe is het aan te bevelen kinderen naar elkaar te laten kijken. U laat dan bijvoorbeeld twee kinderen met elkaar spelen en samen met het te begeleiden kind observeert u de twee spelende kinderen.

Tijdens het observeren vertelt u steeds wat er gebeurt. Daarbij moet u vooral de contacten benadrukken. 'Zie je wel dat Harold nu goed kijkt wat Sonja doet.' 'Hoor je wel dat Sonja nu een antwoord geeft?'

• aansluiting bevorderen: Hierbij gaat het erom dat het kind leert niet in de eerste plaats te letten op wat het zelf aan het spelen is, maar let op wat de ander aan het spelen is en daarbij aansluit. U kunt dat oefenen door het kind de opdracht te geven de ander te volgen iets te doen dat aansluit bij wat die ander doet. Korte oefeningen zijn:

- verslaggever zijn; d.w.z. een letterlijk verslag geven van wat een ander kind aan het spelen is.
- samen figuren maken met mozaïek. Een kind legt een stukje neer en het andere kind legt daar iets bij aan en zo leggen de kinderen om en om mozaïekstukjes neer.

- samen een tekening maken. Een kind tekent iets eenvoudigs en het anderen kind tekent daar iets aan vast.
- een kind maakt bewegingen en het andere kind doet dat synchroon mee. Dus niet voordoen en dan nadoen, maar meedoen en op tijd reageren.
- samen een bouwwerk maken door om de beurt een bouwsteen neer te leggen. Deze kinderen moeten steeds iets neerleggen dat raakt aan wat de medespeler daarvoor heeft neergelegd.

6. Ouderadvisering

Zie de map Tips voor thuis, pagina 151, 154.

7. Verder lezen en websites

Zie het *Handboek spelbegeleiding*, uitgegeven bij Pravoo in Lekkerkerk.

8. Bijlagen

7.1. Spelen in de rest van de basisschool

In dit orthobeeld zijn we er vanuit gegaan dat de speciale spelbegeleiding van kinderen met spelontwikkelingsproblemen vooral in groep 1 en 2 plaats vindt. Toch merken ook de leerkrachten van de hogere groepen dat kinderen in pauzes ook niet echt weten wat ze moeten doen of slechts komen tot het imiteren van enkele luidruchtige gewelddadige tv-series. Dat betekent dat iedere school zich af moet vragen of het niet tijd wordt voor een gericht beleid op dat gebied. Leedigheid is immers des duivels oorkussen.

Concreet zal het dan moeten gaan om:

- het spel van de maand: verdeeld over groep 1-2, 3-5, 6-8 introduceren de leerkrachten een buitenspel van de maand. Stel een buitenspel centraal door het te introduceren en de kinderen aan te sporen dat buiten te gaan spelen;
- vraag aan de kinderen om buiten-spelideeën of laat kinderen zelf een buitenspel bedenken;
- bespreek regelmatig hoe het verloopt, probeer problemen op te lossen en varianten op het spel te bedenken.

8.2 Nog een voorbeeld

Op pagina 713 en 714 is nog een voorbeeld aangegeven van en uitgewerkt thema, nl. roodkapje. In dat voorbeeld kunt u zien dat je voor ieder thema wel een opzet kunt ontwikkelen aan de hand van de aangegeven stappen.

Maatwerk

Vaak hebben kinderen met de kenmerken van dit orthobeeld ook nog allerlei andere vormen van gedragsproblemen. Er kunnen achter dit type probleemgedrag weer andere beelden schuilgaan. In dat geval is het belangrijk om die andere beelden erbij te betrekken. Soms blijkt het bij een bepaald orthobeeld eigenlijk om een ander soort probleem te gaan. Zie over deze vorm van maatwerk pagina 21–40.

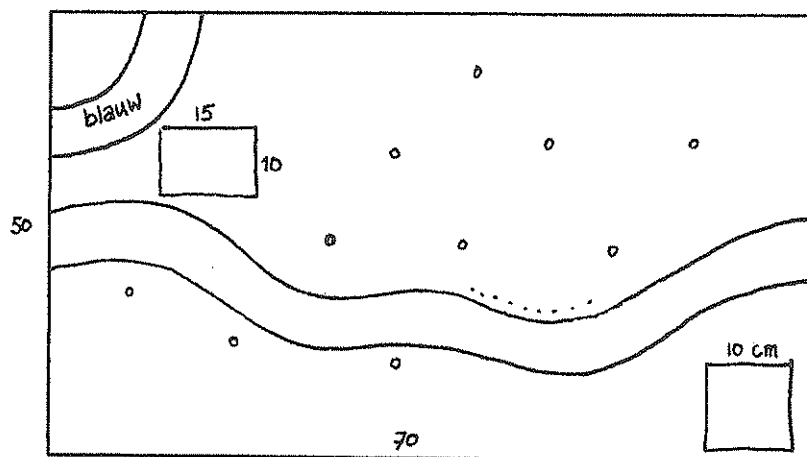
Opgelet

De inhoud van deze orthotheek is ontwikkeld voor het gebruik door LEERKRACHTEN in gewoon en speciaal basisonderwijs. (sbo) Soms heeft een ingezette begeleiding te weinig effect en zijn de gedragsveranderingen niet waarneembaar. In dat geval is het raadzaam externe deskundigen in te schakelen, zoals orthopedagogen of psychologen van een schoolbegeleidingsinstituut of van instanties waar de ouders contact mee hebben. Bespreek het beperkte effect met de ouders en overleg wat er nu gedaan gaat worden. Stel ook de vraag of deze school het meest geschikt is voor dit kind.

Spelsituatie 'Roodkapje'*Schoot-herinnering**De uitgebreide instructie***De materialen****Stap 1: Het verwerven van het schema**

Voor stap 1 t/m 4 zijn de volgende materialen nodig:

- * een grote tafel of twee (of meer) kleine tafels;
- * twee gavendozen met bouwstenen, een gavendoos met tegels en een doos met kuben;
- * Wereldspel- of Playmobil-materiaal:
 - een moederpopje,
 - een oma/moederpopje,
 - een kindpopje (Roodkapje)
 - een manpopje (de jager),
 - een hond/wolf,
 - een mandje,
 - een bedje;
- * een grondplaat getekend met een dikke viltstift:

Het geheel stelt een weg door het bos voor. Het huisje rechts is het huisje van Roodkapje. Het huisje links is het huisje van oma.

Linksboven is de beek. U kunt ook kiezen voor een put waar de wolf aan het eind van het verhaal in valt;

- * bomen: van het Wereldspel, van Playmobil of zelf gemaakt van papier;
- * als u deze spelsituatie ook uitvoert in het kader van het vergroten van het sociaal-emotioneel begrippenarsenaal, is aan te bevelen de diverse scènes uit het sprookje op plaatjes weer te geven. Kopieer dan uit een sprookjesboek de plaatjes en kleur ze.

Verhaal voorlezen en plaatjes bekijken

Lees het verhaal van Roodkapje voor en laat het kind meekijken naar de plaatjes.

Opbouw van het schema

De leerkracht heeft alle materialen op de tafel(s) en gaat naast het kind zitten.

De grondplaat ligt op tafel; het kind zit dicht bij de materialen. Samen met de spelbegeleider bouwt het kind het schema op.

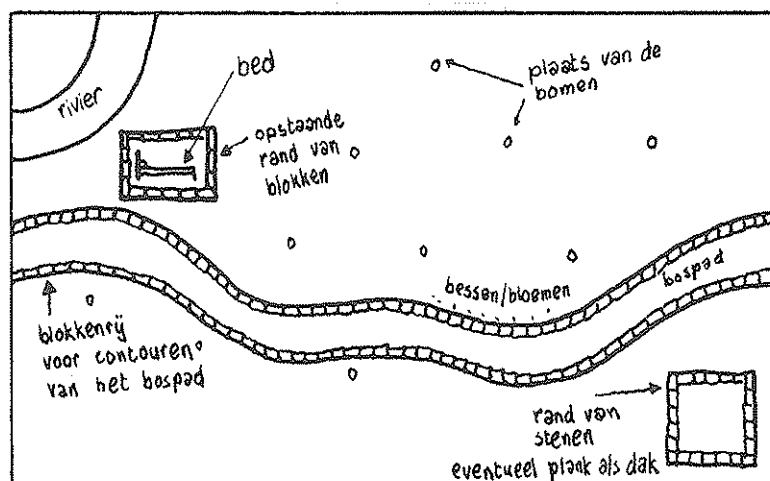
Zie 'Spelen' 11.

U vertelt dat u het sprookje van Roodkapje gaat spelen. Eerst moet het gebouwd worden.

U zegt welke onderdelen er op de grondplaat komen.

U zorgt ervoor dat het schema op de grondplaat ontstaat.

Als het schema staat, laat u het kind er vrij mee spelen.

Stimuleren zelf de bossituatie op te bouwen

Stap 2: De leerkracht trekt zich terug

Zie voor de materialen stap 1. In stap 2 gaat het erom dat het kind zelf de bossituatie opbouwt. De leerkracht mag het kind wel verbaal sturen: daar moeten/kunnen de bomen, hier het huis, etcetera.

Het gaat erom dat het kind de bossituatie zelf kan opbouwen. Maak gebruik van de begeleidingstechnieken van de spiekkkaart (zie blz. 118 van het werkboek).

Het schema

Als dit opbouwen goed gaat, laat u de uitgewerkte bossituatie staan en kan het sprookje worden nagespeeld. Iedere keer opzetten zou te veel tijd kosten.

Het verhaal

Stap 3: Het verhaal

Nu kan het verhaal gespeeld worden. De leerkracht doet het eventueel een keer; daarna speelt de begeleider samen met het kind het sprookje. Verdeel de rollen. Dit kan een aantal keren gebeuren. Schakel op den duur ook klasgenoten in die het sprookje met het kind spelen.

De plaatjes

Als dit enkele malen heeft plaatsgevonden, kunt u het kind het sprookje ook terug laten vertellen aan de hand van losse plaatjes of de platen uit een sprookjesboek. Oefen dit en stimuleer het kind het verhaal achter elkaar door te vertellen. Zeg ook tegen het kind dat het het verhaal 'achter elkaar door' moet vertellen.

Verhuizen

Stap 4: Verhuizen

Nu vertelt u dat het bos ergens anders moet worden opgebouwd omdat het op de plaats van dit sprookje veel te droog is: het bos is verdroogd. Het kind mag nu ergens anders een bossituatie opbouwen. Met vrachtauto's kunnen de onderdelen naar een andere tafel vervoerd en daar weer worden opgebouwd. Het kind moet het sprookje nu zonder grondplaat opbouwen en mag zelf bedenken hoe dat eruit zal zien.

Specifieke wendbaarheid

Stap 5: Specifieke wendbaarheid

Het is mogelijk dat het kind klakkeloos het aangeleerde schema weer gaat toepassen. Het is daarom aan te bevelen het kind nu meer materialen te geven: meer blokjes, meer poppetjes, planken, bomen, andere Wereldspelmaterialen, bosingrediënten, zoals bladeren en steentjes, etcetera.